

GUSTÁV MURÍN

AKTUALIZOVANÉ VYDANIE S OBRAZOVOU PRÍLOHOU

JOZEF ROHÁČ

POTKAN, ČAPIČA

alebo

ZUBÁR?

JOZEF ROHÁČ – Potkan, Čapica alebo Zubár?

GUSTÁV MURÍN

Aktualizované vydanie s obrazovou prílohou

Obálka: Igor Vadovič
Foto: archív autora, TASR

Všetky tu opísané osoby a udalosti sú už verejnosti známe a ich činy boli priebežne zverejňované v rôznych slovenských, maďarských i českých médiách, ktorých výpočet nájdete v závere knihy. Ide teda o mediálny obraz danej doby – nepíše sa tu o tom, ako sa v knihe spomínané deje bez akýchkoľvek pochybností stali, ale ako o nich referovali médiá.

Jednotlivé správy či reportáže sa od seba môžu dokonca aj v opise jedinej udalosti líšiť. Profesionálni novinári či ich informátori, ale aj svedkovia a aktéri súdnych procesov vychádzali z dobových vedomostí a mohli sa v niektorých detailoch myliť. Nielen oni, ale ani polícia, prokuratúra a sudy sa vo viacerých prípadoch nedokázali zhodnúť na jednoznačnej rekonštrukcii týchto dramatických udalostí. Ako sa presvedčíte, ani súdne rozhodnutia nebývajú konečné a môžu sa v následnom rozsudku zmeniť na opačné. Text tejto knihy je preto literatúrou faktu len potiaľ, pokiaľ sa odvoláva na verejne dostupné zdroje, a tak ju odporúčam vnímať všetkým jej čitateľom.

Táto kniha nie je obžalobný spis, je to dobová kronika jednej krvavej etapy tejto spoločnosti, vychádzajúca z verejne dostupných informačných zdrojov. Neslúži na usvedčovanie vinníkov, ale na pamiatku obetí, a je varovaním pred ďalšími obeťami organizovaného zločinu.

POTKAN, ČAPICA ALEBO ZUBÁR?

O Roháčových začiatkoch toho vieme málo. Snáď len to, že v mladosti mal umelecké sklony a písal najmä zamilované básničky. Vraj patril k lepším žiakom, ale na priemyslovku ho neprijali.

Zárobky mal napriek tomu nadpriemené. Potom, čo sa oženil a splodil syna i dcéru, sa rozhodol totiž rodinu živiť vlámaniami do bytov a rodinných domov!

Svoju prvú basu si odkrútil už na vojenčine. Z frajeriny s kamarátom ukradli auto a vyvážali sa v ňom po meste (?!). Za to dostal pol roka v povestnom vojenskom väzení v Sabinove. Takéto niečo neurobí a následne nevydrží hocikto.

Roháč bol od začiatku niečo extra – taký bol aj jeho pokus o emigráciu, ktorý bol za vlády komunistov v celom tzv. socialistickom tábore ojedinelý.

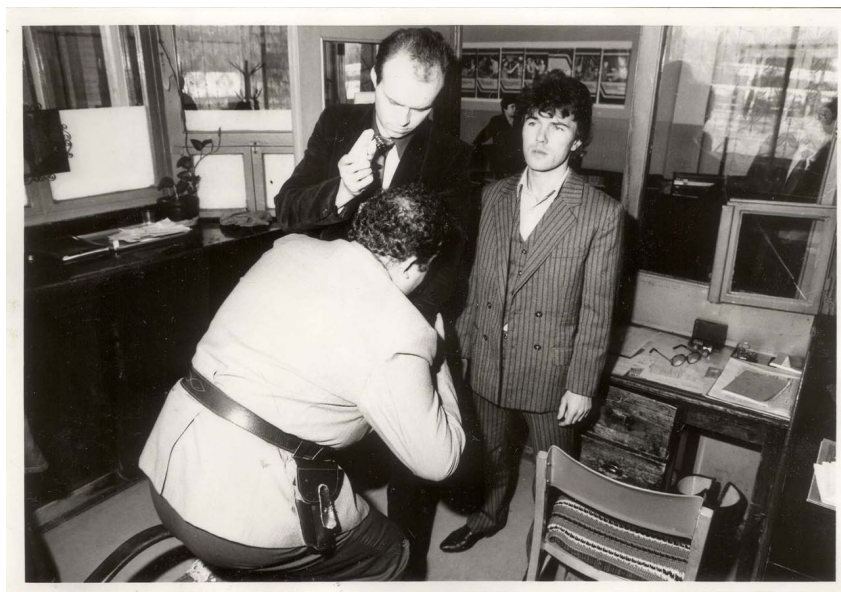
Únos

Okamžite po nástupe komunistov k moci začali masové úteky z „raja na zemi“. Druhá vlna prišla po okupácii Československa v roku 1968. Príchod „spriatelených vojsk“ brutálne ukončil pokus reformovať komunistickú vládu. Ľudia utekali pešo cez hory, preplávali hraničné rieky, využili aj vzdušnú cestu, keď im na útek poslúžilo športové lietadlo či dokonca po domácky zmajstrovaný teplovzdušný balón. Ale v celom „tábore“ komunistami ovládaných krajín sa nikto nepokúsil o to, čo Roháč.

V roku 1985 uniesol námestníka ministra zdravotníctva Imricha Hatiara, ktorý mu mal poslúžiť ako rukojemník pri úteku do Rakúska. Nie je nezaujímavé, že Roháčovou pôvodnou ambíciou bolo uniesť predsedu slovenskej vlády! Roháč bol od začiatku maximalista. A na premiéra si netrúfol len preto, že ten mal už vtedy solídnu ochranku.

Na únos si Roháč vybral za spoločníka Ernesta Rečku, ktorý si už jeden neúspešný pokus o ilegálny útek z krajín komunistického raja vyskúšal. Za to aj sedel vo väzení. Teraz robil Roháčovi príležitostného šoféra, lebo ten prišiel o vodičský preukaz, nikde nepracoval, odišiel od rodiny a útek z krajiny sa teda obom zdal ideálnym východiskom. Po Rečkovi totiž išla polícia pre jeho trestnú činnosť a navrch aj pekne zúrivá cigánska rodina, kde otehotnel dcéru, ale nechcel s ňou žiť. Roháč už mal za sebou niekoľko vlámaní do bytov a rodinných domov v Leviciach a tušil, že mu je polícia na stope. Obom zobrali pasy. Utekali teda skôr pred väzením, než pred komunistickým režimom. A paradoxom je, že tam, kam utekali, by ich za dovedty spáchané delikty tiež zavreli.

Bol to dramatický únos. Najskôr prepadli nočného strážnika v Chemických závodoch Juraja Dimitrova (dnes ISTROCHEM) na okraji Bratislavy. Keď sa ten vzpíeral, Roháč mu chytil obe ruky a Rečka ho omráčil niekoľkými údermi do hlavy Roháčovou pištoľou. Na stene ostali výrazné stopy po striekajúcej krvi. Pri tom mal Roháč povzbudzovať spoločníka výkrikmi: „Ten má ale kurevskú silu, zabi ho, zastrel ho!“

Strážnikovi zobrali pištoľ ČZ 70 a z miesta činu ušli. Stretli sa na druhý deň ráno u Rečkovho švagra. Potom si náhodne vybrali pred jedným z ministerstiev vládnu limuzínu, aby získali vysokopostaveného rukojemníka. Tak prepadli prvého námestníka ministra zdravotníctva MUDr. Imricha Hatiara, pričom stihol jeho šofér ujsť a zalarmovať políciu. Pri vtlačaní Hatiara do voza, Rečkovi náhodne vystrelila zbraň a len s veľkým šťastím skončil projektil v podpätku námestníkovej topánky. Za volant unesenej limuzíny sa posadil Roháč, ale nedokázal zaradiť na voze späť. A tak celkom kuriózne auto vytlačil z parkoviska (to musel byť pohľad – šofér, čo tlačí vládnu limuzínu), a až potom konečne vyrazili. Po chvíli blúdenia sa ocitli na hraničnom prechode s Rakúskom, Petržalka-Berg.

Treba povedať, že aj bežný cestný hraničný prechod sa v tej dobe podobal na pevnosť. Už prvá závora bola oceľová a nebolo možné ju autom preraziť. V určitom odstupe nasledovala druhá masívna závora, obklopená protitankovými prekážkami. Auto vedené Roháčom zastalo pred prvou prekážkou a Roháč na najbližšieho pohraničníka so samopalom zakričal, že ak ich nepustí, budú strieľať. Pohraničník sa stiahol za najbližšiu budovu a spustil poplach. Následne bol celý hraničný prechod podľa vopred vypracovaného poplachového plánu zablokovaný. Na auto únoscov mierili samopaly, v zálohe bol aj služobný pes.

Ako bol Roháč ambiciózny, tak bol naivný. Mnohé z jeho činov pripomínajú kovbojku. Lenže vo filme sa všetko prispôbuje scenáru. Tu scenár od začiatku kolidoval s realitou. Namiesto hladkého prechodu „na slobodu“, nasledovali dlhé hodiny vyjednávania. A sedieť

v aute tak dlho prináša nečakané problémy. Keďže si Roháč s Rečkom nemali kde odskočiť, močili do plastových sáčkov a tie vyhadzovali z okna. Kruh okolo nich sa začal sťahovať. Priestor za nimi už čoskoro zablokovalo vojenské nákladné auto. Za necelé dve hodiny dorazila špeciálna jednotka a odstreľovači obsadili priestor druhej závoje. Cez polia sa sem stiahli ďalšie jednotky pohraničníkov, vyzbrojené samopalmi. Velenie prevzal náčelník správy ZNB v Bratislave genmjr. Alojz Lorenc, neskôr najvyšší predstaviteľ Štátnej tajnej bezpečnosti (ŠtB). Taktika bola jasná – hrať o čas. V zálohe bol obrnený transportér, ale útok na vozidlo s rukojemníkom zatiaľ nepripadal do úvahy. Kontakt s únoscami udržiaval pomocou megafónu pplk. Štefáni.

Po troch hodinách stratil Roháč nervy a vyhrážal sa, že rukojemníka zastrelia, ak ich okamžite nepustia ďalej. Vzápätí Rečka vystrelil do prázdneho sedadla. Privolaného lekára zahnal Roháč zbraňou. Počas únosu niekoľkokrát vystrelil do vzduchu.

Hatiarovi, ktorý ležal na podlahe auta, sa medzičasom priťažilo. Bol srdciar a bral pravidelne lieky. A tak mu policajný vyjednávač musel doniesť lieky a únoscom cigarety (v jednom z bratislavských hotelov zohnali dokonca málo dostupné značky Camel a obľúbené Sparty). Podal im aj pohár vody, z ktorého si pred nimi odpil.

Čoskoro bezpečnostné zložky zistili, s kým majú dočinenia, a na miesto dopravili helikoptérou Roháčovho brata, matku, aj manželku s deťmi. Na diaľku na Roháča prehovoril len brat, ale bez zjavného účinku. Od únosu ubehlo už viac ako osem hodín. Do voza nebolo vidieť, lebo okná únosovia obložili oblečením a stránkami časopisu, ktorý našli pod sedadlom spolujazdca. Pikantné na tom je, že to bol erotický časopis, čo bolo v tej dobe zakázané.

Už vieme, že pri čakaní na hraniciach Roháč niekoľkokrát vystrelil smerom k policajtom. Na mušku sa mu tak dostal aj Jaroslav Toman, manžel budúcej ministerky sociálnych vecí a rodiny Viery Tomanovej, ktorý slúžil na hraniciach. Roháč im naháňal strach ešte dlho po únose. A keď ušiel z väzenia, dostali policajnú ochranku. Vyprovokoval to výhražný telefonát.

Ďalšou variantou vyriešenia únosu bola fingovaná účasť rakúskych úradov. Z rakúskej strany prišli autá Volvo a Mercedes s údajnými rakúskymi diplomatmi a tlmočníkom, ale v skutočnosti to boli preoblečení príslušníci tajnej polície ŠtB. Samozrejme, žiadali prepustenie rukojemníka, a za to sľubovali otvorenie prvej závoru. Vyjednávanie trvalo dve hodiny, medzičasom padla noc. Nakoniec sa dohodli, že spolu s „diplomatmi“ prejdú cez prvú závoru a tam únoscovia Hatiara prepustia. No keď sa dostali pred druhú závoru, Roháč zakričal že rukojemníka aj tak nepustia, radšej ho zastrelia.

Vtedy sa sprievodné vozy „diplomatov“ odpojili. Pohraničníci bez predošlého príkazu otvorili aj druhú závoru, a nalákali tak únoscov do pasce. Za závorou už bol tajne rozložený pás z bodcov a Roháč, vo vidine blízkeho úspechu, na ňom zničil všetky štyri pneumatiky. Po desiatej hodine večer nepojazdné auto spredu i zozadu zablokovali dva obrnené transportéry. Všetko bolo pripravené na prepad bezpečnostnými zložkami. Súčasne sa zdravotný stav Hatiara začal rapídne zhoršovať. Preveriť, či vôbec ešte žije, prišiel osobne minister spravodlivosti, ktorý ho poznal po hlase. Pred polnocou aj Rečka priznal, že od únavy zaspáva. V okolí boli rozostavení odstreľovači, obrnené transportéry a autá, ktoré

znemožňovali únik, aj keby auto únoscov bolo schopné pohybu. Aj vtedy ešte Roháč vykrikoval: „Pripravte tri rakvy, živých nás nedostanete!“ Nakoniec však po krátkej úvahe vyhodil z auta obe zbrane a spolu s Rečkom sa vzdali. Hatiar utiekol v ponožkách na opačnú stranu. Obidvoch únoscov prehľadali tak, že sa museli vyzliecť do naha. Do polnoci bolo po najdramatickejšom únose v dejinách komunistického Československa. Celá dráma trvala šesťnásť a pol hodiny.

Jedným z viacerých paradoxov Roháčovho života, a dôkazom, aké je Slovensko malé, bolo neskoršie zistenie, že Hatiar bol Roháčovým príbuzným z otcovej strany! Mimochodom, na druhý deň po únose sa Hatiarovi ženil syn a aj vďaka efektívnemu zásahu bezpečnostných zložiek jeho svadbu bez ujmy stihol.

Po zatknutí sa zistilo, že okrem pištole Praga ráže 6,35 mm sa Roháč pripravil na akciu aj falošným vodičským preukazom na meno Miloš Lukáč. Ten bol ukradnutý v Banskej Bystrici a doň nalepená fotografia Roháča. Zjavne sa už videl v úlohe tajomného strelca, čo spektakulárne prerazí do sveta.

Roháč mal evidentne od mladosti sklon riešiť veci násilnou cestou. Pritom nebral ohľad nielen na cudzích, ale ani na vlastných – veď bez váhania opustil manželku s dvomi malými deťmi. Na to, aby niekto ušiel na Západ, nebolo nutné zmlátiť v noci vyhladeného vrátnika, vziať mu zbraň a potom organizovať spektakulárny únos vysokého komunistického funkcionára. Tisíce občanov socialistického tábora dokázalo nájsť oveľa menej dramatickú, a hlavne nie kriminálnu, cestu von. Prečo nie Roháč?

Nasledovali výsluchy, vyšetrovanie a rekonštrukcia únosu i napadnutia vrátnika, pri ktorej Roháč ochotne asistoval. Dňa 24. februára 1986 poslal súd obidvoch únoscov na 13 rokov do najťažšieho väzenia. Roháč dostal navyše dva roky za trestný čin krádeže. Hrozil im dokonca aj trest smrti, ale keďže sa Imrichovi Hatiarovi nič nestalo, súd uznal ich trest za primeraný. Jeden zo svedkov na súde Roháča charakterizoval ako cynika a dobrodruha. Väčšina sa ho

však zastávala. Roháč mal 29 rokov a bol to jeho prvý veľký trest. Hatiarovi zaplatil súdom nariadenú náhradu škody 330 Kčs (približne 11 eur), čo bol asi trojnásobok ceny normálnych topánok, za tie rozstrieľané. Štát si na škode vymohol stonásobok, teda 30 000 Kčs. Proti tomu Roháč neprotestoval, ale od začiatku neakceptoval odsúdenie za trestný čin teroru, považoval sa za politického väzňa. A hneď z toho aj vyvodil dôsledky.

Útekár

Roháč dosiahol ďalšie prvenstvo, keď sa ako jediný v celej histórii tejto inštitúcie pokúsil ujsť z cely v Justičnom paláci v Bratislave, kde čakal na súd. Plánoval prebúrať stenu, potom vyliezť na strechu budovy, a odtiaľ zísť dolu po drôtoch hromozvodu. Vybúranú omietku splachoval do záchoda. Ako pracovný nástroj na búranie mu poslúžili výstuhy z postelí a skrutka od radiátora. Dozorcovia objavili diery 26. apríla 1986, lebo Roháča prezradil spoluväzeň. Za pokus o útek ho potrestali samotkou na 15 dní. Na disciplinárny trest reagoval len slovami: „No dobre.“ Ale počas väzby v Bratislave vyhlásil dvakrát protestnú hladovku.

Svoj trest si mal Roháč odsedieť v jednej z najťažších väzníc na Slovensku, v Ilave. Je to prerobený mestský hrad s hrubými múrmi, ktorého cely vzbudzujú rešpekt. Nie však u Roháča...

Roháč sa ocitol v cele s asi dvadsiatimi „muklami“ (väzeňská prezývka vytvorená zo slov Muž Určený K Likvidácii). Rýchlo sa zorientoval a vyhlíadol si dvojicu, Vojtecha Hrona

a Jána Kobliška, ktorí sedeli rovnako ako on za pokus o ilegálne prekročenie hraníc. Koblišek mal navyše už predchádzajúce skúsenosti s ilavským väzením, a tak sa vedel v areáli väznice orientovať. Väzni tvoria bežne svojpomocné skupinky a preto ani nebolo veľmi nápadné, keď sa tí traja dali dokopy a presunuli sa na postele k oknu. To mala byť, podľa Roháča, ich brána na slobodu. Horn získal z dielne dva plátky píľky na železo a spolu s Roháčom píľili mreže v čase voľna, hlavne cez soboty a nedele. Ostatní väzni im pomáhali tak, že zvuk pílenia prekrikovali umelými hádkami či spoločnými súťažami. Stopy po pílení zahladzovali chlebom začierným cigaretovým popolom.

Pílenie dokončili v nedeľu 29. 6. 1986, k čomu napomohol nahlas pustený väzeňský rozhlas. Večer zorganizovali oslavu narodenín jedného z väzňov obľúbeným „magorákom“ (veľmi silný čaj, do ktorého navyše namiešali pilulky na spanie pre ostatných). Oslava sa pretiahla do polnoci. Konečne vylomili mreže na okne a spustili cezeň navzájom poviazané posteľné plachty. Na poslednú chvíľu sa k nim pridala ešte jeden väzeň, Marian Ježík. Prvý sa po improvizovanom lane spustil do hĺbky deviatich metrov Roháč. On bol iniciátorom aj vodcom úteku. Všetkých ubezpečil, že sa o nich aj vonku postará. V tichosti sa všetci štyria dostali na dvor, kde prebehli k rozostavanej budove so stavebným výťahom. Po ňom vyliezli na povalu, kde našli dostatočne dlhé konopné lano. Ním sa spustil opäť ako prvý Roháč do uličky, s ktorou susedila pošta. Namiesto toho, aby počkal na ostatných, vyhlíadal najskôr smerom doprava, a potom sa pustil doľava, rovno k strážnej búde. Tak nechtiac zalarmoval stráž, ktorá po zvolaní „Stoj!“, začala strieľať. Jeho komplici na úteku dopadli zle. Koblišek sa ešte stihol spustiť do uličky a schovať na chodbe pošty, kde ho čoskoro našli. Horn vyliezol na strechu pošty a po ďalších strechách sa pokúsil uniknúť. Odtiaľ ho zahnali výstrely, ibaže sa spustil tak rýchlo, že si takmer odrezal palec. A Ježík v panike rovno skočil do dvanásťmetrovej hĺbky, takže si zlomil obe nohy. Len Roháčovi sa zázračne podarilo zbehnúť k rieke Váh, popri nej prešiel do chatkovej oblasti, kde ukradol oblečenie, a ďalej prešiel

k železničnej trati. Tam naskočil na pomaly idúci nákladný vlak, ktorým sa dostal až do Ružomberka, vzdialeného 130 kilometrov. Motal sa po okolí, prespával v kríkoch alebo pivniciach. Minimálne do jednej sa vlámal a odniesol si odtiaľ ruksak, nejaké čižmy a staré oblečenie. Živil sa pýtaním drobných peňazí od náhodných chodcov. Občas videl policajné hliadky, ktorým sa úspešne vyhýbal, až kým nedorazil na salaš Dechtáre. Tam sa k nemu priblížil muž v civile a vyzval ho, aby ho nasledoval. Keď sa dal na útek, vraj počul výstrely. Polícii unikal šesť dní. Podľa pôvodného plánu mali ísť ako skupina do Budapešti, ale keď sa Roháč ocitol sám, vytušil, že pôvodný plán môže byť prezradený, a pustil sa opačným smerom. Vraj smeroval do Prahy, kde chcel na Veľvyslanectve USA odovzdať protestný list, ktorý mal odhaliť kruté zaobchádzanie s politickými väzňami, za ktorého sa považoval. Počítal vraj s tým, že by ho odvysielalo aj rádio Slobodná Európa a jemu by sa tak dostalo aspoň toľko pozornosti, ako tzv. chartistom, ku ktorým určite nepatril.

Patrí k paradoxom Roháčových životných eskapád, že ho chytili práve vtedy, keď už mal byť fakticky mimo ohrozenia. Čakal totiž pod lesom oproti návestidlu, kde zastavovali nákladné vlaky smerom na Ostravu. Aj mal príležitosť naskočiť, ale chcel počkať na tmu. Z nepochopiteľných príčin si to rozmyslel, nepočkal na noc a vyrazil k semaforu cez cestu práve v okamihu, keď prichádzalo auto s dvomi mladými príslušníkmi ŠtB z Prahy. Tí išli do Ružomberku odvolať (!) pátranie po ňom v presvedčení, že už je dávno niekde inde. Roháč novinárovi Mózerovi neskôr povedal, že keď pozrel do očí šoféra, akoby na neho „padla mokrá deka“. A, paradoxne, aj tí dvaja v aute hneď pochopili, o koho ide. Roháč sa nepokúšal utekať, hoci blízky les by ho ľahko ukryl.

Pri všetkej smole mal Roháč nakoniec šťastie, že sa nechal chytiť tak ľahko. V rámci pátrania po ňom totiž policajné hliadky obkľúčili opustený zrub, kde narazili na neznámeho muža. A keďže odmietol vyjsť, zastrelili ho. Pritom išlo len o vojaka, ktorý bol načierno na vychádzke. Roháčovi naozaj išlo o život...

Pozoruhodné je tiež, že jeho rodina mala už nachystanú pohľadnicu s falošnou pečiatkou odoslania z Juhoslávie (teda mimo dosahu vtedajších československých orgánov), ktorú by akože dostali, a tým by bol jeho útek „úspešný“. Vyšetrovateľom povedal, že počítal s tým, ako si na úteku nechajú všetci narásť fúzy a brady, aby zmenili výzor. Utiekol vraj preto, lebo chcel ešte vidieť svoju ťažko chorú matku, ktorá mala ísť na operáciu.

Potrestaní boli aj všetci tí, čo síce neušli, ale boli na cele s Roháčom a jeho komplicmi. Na úvod to bola bitka, potom rozdelenie na samotky a nútenie, aby stále chodili, nesmeli si sadnúť. Nakoniec im dozorcovia hrozili, že na nich pustia nahuckaných psov bez náhubkov. Na Roháča teda asi nikto zo spoluväzňov tak rýchlo nezabudol.

Roháča s komplicmi súdili v Leopoldove, bývalej tereziánskej pevnosti, kam všetkých štyroch premiestnili. K doterajšiemu trestu každému pribudlo 11 mesiacov a Roháčovi najbližších 10 mesiacov mala spestriť „zostrená izolácia“. Umiestnení boli v bloku nazývanom Nové samoty, čo už len názvom bolo dosť odstrašujúce. Na privítanie ich zbili, vyzliekli donaha a prehľadali. Bitím a vyhrážkami im sústavne pripomínali, že útek im neodpustia. Ideál mukla tu bol v charakteristikách „bledý, chudý, holohlavý a bezzubý“. K tomu mal prispieť aj zákaz cvičenia na cele – považoval sa za prípravu na útek! Tiež sa dôkladne zabezpečili pred tým, aby si väzni doniesli z práce akékoľvek nástroje vhodné na útek. Hoci mali pracovisko hneď oproti celám, na trase tých pár metrov nechali pri nástupe do práce väzňov vyzliecť donaha, a to isté sa zopakovalo aj pri návrate na cely. Ich šaty vždy dôkladne prehľadali. Ročne mal Roháč nárok na jeden dvojkilogramový balík. Ako nefajčiarovi mu rodina posielala aj cigarety, lebo to je najtvrdšia väzeňská mena. Podľa knihy M. Mózera dozorci sporadicky pod rôznymi zámienkami v bití Roháča pokračovali. Zvlášť sa na to špecializovali dvaja s prezývkami – Čierny pes a Lámač kostí. Mstili sa aj za kolegov v Ilave, z ktorých za Roháčov útek jedenástich degradovali a prevelili do iných väzníc na menej zodpovedné a teda aj menej platené miesta. Vedenie väznice bolo celé vymenené. V

Leopoldove jeho mučitelia systematicky pracovali na tom, aby nemal sil utiecť. Dostával polovičnú dávku stravy, nesmel pracovať, čítať noviny, pozerat' televíziu, ani sa s nikým stýkať. Chodiť mohol denne len 30 minút. Súčasťou tohto nátlaku na psychiku mu do cely dávali viacnásobných vrahov, recidivistov.

Podľa vlastných vyjadrení objavil jediný možný únik do seba a jediné možné vyjadrenie v písaní. Prvé básničky písal na steny cely. Začal vášnivo čítať. Svoje prvé literárne výtvyry čítal pri spoločných aktivitách ostatným väzňom.

Vodca väzeňskej vzbury

Monotónnosť väzeňského života o tri roky dramaticky narušili revolučné udalosti v Novembri 1989. Komunistický režim v priebehu desiatich dní, a aj väzni vytušili svoje šance. Medzi približne 2 500 obyvateľmi cely v Leopoldove zavládla eufória. Hneď zabudli na svoje hriechy a odrazu sa všetci považovali za „politických“. Začala sa dokonca šíriť absurdná téza, že označiť notorického kriminálnika za „recidivistu“ a zohľadňovať to pri jeho ďalších trestoch, porušuje ľudské práva. Pritom trend vo svete je presne opačný, čo sa o dvadsať rokov neskôr prejavilo v princípe slovenského trestného zákona „Trikrát a dost“. Mnohí sa spoliehali na to, že vedúca osobnosť zmien, Václav Havel, sa rozpomenie na svoje roky vo väzení a po jeho zvolení za nového prezidenta ČSFR sa novoročná amnestia považovala za samozrejmosť. V celách to vrelo a netrpezlivejšie hlavy vyzývali k vzbure. Najmä keď cítili neistotu svojich strážcov. Vtedy rozumne zasiahol Roháč a upokojil aj takých nebezpečných väzňov, ako Tibor Polgári. Pokiaľ mal Roháč situáciu pod kontrolou, k žiadnym násilnostiam nedošlo. Neskôr ho však premiestnili do inej väznice, takže je na mieste úvaha, či násiliu v Leopoldove nemohol zabrániť, keby bol prítomný. V marci 1990 totiž Leopoldov zažil prvú masovú násilnú vzburu, ktorá končila vypálením veľkej časti väznice agresívnou časťou väzňov a tvrdým zásahom jednotiek povolaných ministrom vnútra

Mečiarom. Polgári o rok a pol neskôr viedol hromadný útek väzňov z Leopoldova, pri ktorom zabili piatich dozorcov a jedného spoluväzňa.

V decembri 1989 do leopoldovskej väzenskej pevnosti zavítala delegácia VPN (*Verejnosť proti násiliu*). Toto hnutie fakticky prevzalo moc v štáte a to svojimi Akčnými výbormi. Rovnaký založil v Leopoldove aj Roháč a ako zvolený hovorca väzňov sa stal partnerom v rokovaní s delegáciou VPN. Dnes môžeme s istotou povedať, že nič poriadne nevyrokovali, lebo VPN bola v zavesení udalostí v Prahe, kde sa o všetkom rozhodovalo. Ved' vodcovia VPN boli zväčša veľmi nepraktickí intelektuáli. A tak ich návšteva mohla byť len výmenou vzájomných ubezpečení, že situáciu ktosi (iný) vyrieši.

Feldek po rokoch na Roháčovu úlohu pri vyjednávaní spomína (*Plus 7 dní*): „Po Nežnej revolúcii ho aj riaditeľ leopoldovskej väznice, neskorší generál Lobodáš, považoval za jedného z najinteligentnejších väzňov. Keď im prišla delegácia na čele s premiérom Čičom, ministrom spravodlivosti Košťom a dvoma-troma VPN-kármami, jedným z nich som bol ja, Roháč bol hlavný hovorca väzňov. Hovorilo sa o väzenských podmienkach a bolo dohodnuté, že piati môžu prísť na dva týždne na slobodu, aby mohli rokovať v Bratislave o týchto témach.

V tom čase som sa s ním párkrát stretol a zistil som, že je sčítaný a že má literárny talent. V časopise *Ahoj Európa*, ktorý som vteda redigoval, som mu publikoval dve poviedky. Vážne uvažoval, že by napísal väčšie dielo. Zdalo sa mi, že v tomto prípade literatúra človeku zmení celý život. Isteže, bol to dobrodruh, až dodnes jediný väzeň, ktorému sa podarilo utiecť z Ilavy...“

Je pozoruhodné, ako rovnakú situáciu vidí niekto zvyknutý na umeleckú licenciu (teda voľný básnický výklad reality) takto a celkom inak bývalý šéf slovenských ochrankárov a plukovník v zálohe Juraj Zábojník. Ten pre *TASR* po 27-mich rokoch spomínal na návštevu premiéra Čiča v Leopoldove: „To, čoho som bol svedkom, a kde mi išlo o život v súvislosti

s hladovkou väzňov v leopoldovskej väznici, sa ešte v dejinách Slovenskej republiky nestalo a predpokladám, že pri zdravom rozume sa to už ani nikdy nestane. V tom, že bol predseda vlády SR v priamom väzenskom priestore odsúdených, medzi ktorými boli i vrahovia a najťažší zločinci bez dozoru zásahovej jednotky alebo dozorcov, považujem za niečo, čomu nemôže konkurovať žiadna krajina a v tom sme zase, ako vždy vo svete výnimoční.

Pamätám si to ako dnes. Bolo to 23. decembra 1989, boli sme vo večerných hodinách s predsedom koalíciej vlády národného porozumenia profesorom Milanom Čičom v štúdiu aktualít Slovenskej televízie na Námestí SNP. Premiér tam nahrával vianočný príhovor k občanom. Hneď ako skončil, prišiel za ním šéf spravodajstva a povedal mu, že ho volá minister spravodlivosti a musíme ísť urýchlene do Leopoldova. Predpokladal som, že bude rokovanie v budove riaditeľstva ústavu. Napätie sa tam dalo krájať, také to bolo vážne. Pred budovou bolo množstvo policajtov postávaných z niekoľkých okresov. Mali veľmi smutný výraz v tvári a bolo vidieť, že nemôžu súhlasiť s tým čo sa deje, pretože sa to vymykalo kontrole a všetkým bezpečnostným zásadám.

Bol to jednoznačne chaos. Väzni diktovali pravidlá hry. Po niekoľko minútovom pobyte v budove riaditeľstva sme sa presunuli bez akejkoľvek zásahovej jednotky, ktorá by premiéra okrem mňa chránila do priestorov výkonu väzby, cez niekoľko brán až do kinosály situovanej medzi oddielmi väzenia. Na moju otázku, prečo nemám na ochranu premiéra ľudí z prostredia väzenstva mi bolo povedané, že väzni si to neželajú, ale guľomety sú na vežiach pripravené. Bolo to ako zo sci-fi filmu.

Vonkajšie prostredie bolo posiate jedlom, hliníkovými ešusmi, posteľnými plachtami, skratka všetkým čo mali na izbách a čo mohli oknami von povyhadzovať. V tomto marazme nám v ústrety prichádzala nemalá skupina väzňov s červenými pásmi na chrbte, čo je najťažšia recidíva a vítali premiéra ako miestni funkcionári nejakej inštitúcie. Medzi nimi bol Polgári a ďalší, ktorí neskôr spáchali ten ohavný čin vraždy dozorcov.

Bolo to veľmi ťažké rokovanie. Odsúdení vo výkone trestu si kládli podmienky. Chceli v priebehu dvoch týždňov opustiť brány Leopoldova. Premiér im na začiatku prisľúbil, že bude volať premiérovi federálnej vlády Mariánovi Čalfovi, aby legislatívne urýchlili zrušenie ochranného dohľadu. Bol to chaos, aký som ešte v živote nevidel. Popri politických väzňoch, ktorým malo byť okamžite vyjdené v ústrety, sa zviezli aj ľudia, ktorí kým sa dostali späť, napáchali neskutočné škody na ľuďoch a ich majetkoch a svojim barbarským konaním len dokázali, že iní už nebudú. Je otázne, komu všetkému za toto pripísať zodpovednosť. Jedno však viem isto, že išlo o najväčší diletantizmus, aký nepoznajú určite mnohí obyvatelia v normálnych fungujúcich spoločenských systémoch v krajinách sveta. Som nesmierne rád, že túto návštevu premiér prežil ako on, tak i ja.“ To dodal na záver nemilých spomienok plukovník Zábajník. Dnes už s istotou môžeme povedať, že diletantami bolo celé vedenie VPN. Tak to potom aj dopadlo.

Pre Roháča z tohto vyplynulo jediné praktické pozitívum – na Vianoce 1989 sa (rovnako ako traja ďalší hovorcovia väzňov) nečakane na priepustku ocitol doma.

Pravda, vianočné sviatky si Roháč veľmi neužil. Doba bola búrlivá a on splnil svoj sľub. Vybral sa do bratislavského sídla VPN, aby vyrokoval lepšie podmienky pre väzňov. Nepochybne to myslel vážne a rovnako nepochybne veľmi skoro zistil, že hovorí s nekompetentnými. Môžem to potvrdiť. Bol som v tej dobe pozývaný do poradného sboru VPN a znechutený nikam nevedúcimi euforickými revolučnými rečami som aj odišiel. Ale Roháč sa tu opakovane stretol s členmi delegácie VPN v Leopoldove, medzi ktorých patrilo aj básnik Feldek. Tu získal aj užitočné kontakty na Martina Šimečku, Miloša Žiaka a ďalších. O tom, ako málo to znamená, sa však už čoskoro presvedčil. Prezidentská amnestia nezmyselným spôsobom otvorila brány väzení takmer všetkým – len politickým väzňom nie! Po rokoch to pre denník *Pravda* takto vyjadril František Bednár, predstaviteľ Združenia bývalých politických väzňov so sídlom v Poprade: „Pýtali sme sa, o čo sme horší pre nežných

revolucionárov v porovnaní s takými gaunermi a násilníkmi, ako bol budúci mafián Daniš, prezývaný Tuti, ktorým dali zelenú, za čo sa im čoskoro aj náležite odvd'ačili.“ Tuti už bol naozaj na slobode, kým politickým väzňom boli tresty skrátené len o rok a Roháč patril medzi týchto absurdne opomenutých väzňov. Nepomohli mu ani priateľské vzťahy s vedením VPN, lebo tam o amnestii nielen nerozhodovali, ale o ich názor na tento Havlov absurdný čin v Prahe nikto ani nestál. A tak kým desaťtisíce väzňov počas prvého januárového dňa 1990 boli doslova vystrčení na slobodu (mnohí nemali základné prostriedky, teplé oblečenie, ani kam ísť), Roháč smeroval opačným smerom. Urobil tak napriek tomu, že mu kamarát ponúkal pomoc pri úteku cez Nemecko do Kanady alebo Austrálie. Môžeme si predstaviť úškrny dozorcov, aj jeho spoluväzňov, keď sa objavil pred bránou leopoldovskej pevnosti – to bola tá „odmena“ za to, že uveril intelektuálom z VPN. Treba oceniť, že nezatrpkol a nepodľahol pokušeniu vyhnúť sa zvyšku trestu. Roháč sa v Leopoldove dlho neohrial. Väzeňská správa, ešte plne v rukách komunistickej nomenklatúry, konala veľmi prakticky a Roháča premiestnili vzápätí do inej väznice. Zjavne preto, aby viac nemal vplyv na vývoj v Leopoldove, kde ostali najťažší väzni a tí politickí. Jedni i druhí boli pobúrení tým, že ich amnestia obišla, čo o tri mesiace vyústilo v už spomínanú násilnú vzburu s devastáciou podstatnej časti budov. Tie agresívna časť väzňov (pod sebou!) zapálila. Existujú domnienky, že takejto ukážke konca selanky medzi novým, ešte nevyhraneným režimom, a najťažšími väzňami, napomohli dozorcovia pašovaním alkoholu a omamujúcich piluliek. Možno z chamtivosti, možno z vypočítavosti.

Roháča sa to už netýkalo. Na ňom si ešte stále komunistická správa väzníc pekne zgustla. Miesto jeho nového väzenia totiž tajili. Po čase sa však ozval motákom z Nitry a prosil rodinu o pomoc. Konečne jeho príbuzní pochopili, že o všetkom sa rozhoduje v Prahe. Roháčov brat Štefan oslovil bývalého disidenta Petra Uhla z pražského vedenia Občianskeho fóra. Pomohol aj básnik Ľubomír Feldek, ktorého podporný list s Roháčovou žiadosťou o individuálnu

amnestiu doručil František Mikloško za VPN priamo na stôl prezidentovi Havlovi. Ten v lete 1990 udelil Roháčovi milosť.

S tým pokáním to Roháč však chvíľu asi myslel naozaj vážne. Veď aj napísal list ministrovi spravodlivosti Košťovi, že daruje obličku nevyliciteľne chorému pacientovi. Vraj on sa už polepšil a chce aj takto odčiniť svoje zločiny...

Zločinci na slobode

Masívnu plošnú amnestiu urobil predtým len Berija, obľúbený Stalinov kat a najkrvavejší vykonávateľ komunistických zločinov v Sovietskom zväze. Po ňom Havel.

Havlova amnestia pripadá absurdná každému, kto ju logicky analyzuje. Ale veď Havel bol absurdný dramatik, ktorý sa nikdy nebránil dramatickým gestám. Prežíval práve vrcholiacu eufóriu spoločnosti vedenej umelcami ako v klasickej Platónovej Utópii. Svetové médiá popisovali Novembrovú revolúciu v Československu ako naplnenie tejto utopickej vízie. Do nej plne zapadá aj výzva nemeckého dramatika Bertolda Brechta, aby diváci na konci predstavenia vstali a šli oduševnene oslobodiť väzňov. Havla toto gesto muselo lákať. Aký skvelý slogan na titulky svetovej tlače – revolúcia (teda Havel) otvára brány väzení! Absurdita slávila hody.

Havel napísal väzňom list s oslovením „Drazí přátelé...“ a hneď prvý deň roku 1990 na jeho pokyn z vtedajších 31 000 väzňov prepustili až 23 260. Vlna zločinnosti zaplavila krajinu s oslabenými funkciami polície a súdov, ktoré neboli schopné protiakcie. Ako keby ste naočkovali vírus zla do oslabeného tela po traumatickom zákroku, ktorý ho pripravil o väčšinu obranných síl. Súbežne boli totiž paralyzované aj tie zložky ŠtB, ktoré nebojovali s politickými disidentmi, ale s vtedy sa už rozmáhajúcou organizovanou kriminalitou. Najrozhládenejší z kriminálnikov veľkého štýlu ochotne podporovali paušálnu likvidáciu celého imunitného aparátu štátu a nežní revolucionári nadšene plnili ich najtajnejšie priania.

Keby chcel niekto predstaviť revolúciu ako začiatok chaosu a teroru strachu z bezhraničnej kriminality, nemohol by si počínať lepšie.

Vďaka Havlovej amnestii sa na slobodu dostali všetci budúci mafiánski bossovia na Slovensku. Ale aj ťažkí zločinci a vrahovia, ako napríklad Ladislav Ambróz. V Maďarsku bol odsúdený na trest smrti, ktorý mu bol neskôr znížený na doživotie a bol presunutý na Slovensko. Tu vďaka Havlovej amnestii vyšiel z väzenia úplne!

Havlova osobná milosť vypustila nakoniec aj Jozefa Roháča, ktorý sa čoskoro nechvalne preslávil pod mafiánskymi prezývkami Potkan, Čapica či Zubár.

Nájomný vrah, alebo básnik?

V prvých mesiacoch po páde komunistického režimu sa recidivisti a mafiáni miešali s „nežnými revolucionármi“ a ani jedným to nepripadalo čudné. Známa aktivistka Zuzana Szatmáry o tom napísala: „Jozo Roháč sa u mňa začiatkom roka 1990 objavil po amnestii. Mnohí sme poznali jeho prípad – útek na Západ, únos, streľbu, aj jeho vtedajšiu snahu o akési milosrdenstvo, o ktorej sa mlčalo. Moji vtedajší spolupútnici, ktorí ho ku mne priviedli, ním boli vtedy nadšení. Bol milý, skromný, ochotný pomáhať, kde bolo treba. Bol kultivovaný a písal prózu a básne. Mala som ho inštinktívne rada od prvej chvíle.“ Ešteže súdy na takéto inštinktívne sympatie nedajú. Zle by táto spoločnosť dopadla.

Roháč sa teda zblížil s vedením občianskeho hnutia zodpovedného za zvrhnutie komunistického režimu a vedeného najmä umelcami. Chvíľu sa zdalo, že sa podľa ich vzoru aj on dá na umenie. Rád sa videl v roli „obete komunizmu“.

Rozporuplnosť pohľadu nášho dokladá tento dialóg na internete:

(Trasochvost) „...vo väzení, kde bol za teroristický únos, ho zmenili: bol tam asi 4,5 roka (vrátane vyšetrovacej väzby), počas 4 rokov ho minimálne 4 x dozorcovia zbili (dôvody: 1. bitka „na privítanie“, 2. bitka za útek z Ilavy, 3. bitka za to, že odmietol bonzovať na